

1844 ve 1846 TARİHLİ ÇANKIRI CİZYE DEFTERLERİNE GÖRE ÇANKIRI'DA GAYRİMÜSLİMLERİ*

Burak KOCAOĞLU**

Öz

Türk-İslam Devlet geleneğinin bir temsilcisi olan Osmanlı Devleti, Gayrimüslimlerin hukuki durumunu belirlemek için bu kişilere zimmet statüsü vermiştir. Zimmet statüsü verilen kişiler devlet tarafından Allah'ın birer emaneti olarak görülerek, bu kişilerin can, mal ve namus güvenliği devletin sorumluluğu altına alınmıştır. Ayrıca bu kişiler Müslümanların yapmış olduğu askerlik hizmetinden de muaf tutulmuşlardır. Türk-İslam Devlet geleneğinin önemli temsilcilerinden birisi olan Osmanlı Devleti'nde sağlıklı Gayrimüslim erkeklerin ödemiş olduğu cizye vergisi devletin önemli gelir kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Devlet bu gelir kaynağını korumak ve olası bir gelir kaybını önlemek için vergi mükellefi olan Gayrimüslimleri düzenli olarak cizye defterlerine kaydetmiştir. Bu defterler Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayrimüslimlerin sosyo-ekonomik durumunu göstermesi açısından oldukça önemli kaynaklardır. Defterlerde vergi mükellefi Gayrimüslimlerin kişisel bilgilerinin yanı sıra, mükelleflerin fiziksel özelliklerinden, ekonomik durumuna kadar birçok bilgi mevcuttur. Çalışmamızda ilk olarak cizye vergisi ve cizye defterleri hakkında genel bir bilgi verdikten sonra, Çankırı'da (Merkez) yaşamış olan Gayrimüslimlerin durumu 1844 ve 1846 tarihli cizye defterlerine dayanarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cizye, Vergi, Mükellef, Gayrimüslim, Meslek.

The Realizations in Çankırı According to 1844 and 1846 by Dated Chankırı Jizya Books

Abstract

The Ottoman State gave embezzlement status to these people in order to determine the legal status of non-Muslims. The state of embezzlement is

* Geliş Tarihi/Received Date: 04.07.2018 -Kabul Tarihi/Accepted Date: 11.12.2018

DOI: 10.30913/alinterisosbil.440669

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi/In Text: (Kocaoğlu 2018: Sayfa No)

Kaynakça/References: Kocaoğlu, Burak.(2018). 1844 ve 1846 Tarihli Çankırı Cizye Defterlerine Göre Çankırı'da Gayrimüslimler. *Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD)* Sayı: 4: 283-295, Doi: 10.30913/alinterisosbil.440669

** Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Kadirli Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, burakkocaoğlu06@gmail.com

considered by the state as a trust of God and the life, property and honor security of these individuals are taken under the responsibility of the state. They were also exempted from military service by Muslims. In the Ottoman Empire, which is an important representative of the tradition of the Turkish-Islamic State, the Non-Muslim men paying taxes constitute one of the important income sources of the state. The state has regularly registered Non-Muslims who are taxpayers in their books to protect this income source and prevent possible loss of income. These books are a very important source of the socio-economic status of non-Muslims living in the Ottoman State. Taxpayers in books There are a lot of information about personal information of Non-Muslims, as well as the physical characteristics of the taxpayers and their economic status. We will try to show the situation of the Non-Muslims who lived in Çankırı (Center) after the briefing of the short-term tax and book books in this study, based on the books of 1844 and 1846.

Keywords: Jizya, Tax, Taxpayer, Non-muslim, Job.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, XIII. yüzyıl sonlarında bir uç beyliği olarak Kuzey Batı Anadolu'da kurulmuştur. Köseadağ yenilgisinin ardından Anadolu Selçuklu Devleti'nin İlhanlıların bir nevi eyaleti halini almasıyla² birlikte Anadolu'da bulunan birçok gazi, derviş ve ahi, bu uç beyliğinin saflarına katılmıştır. Sağlanan bu askeri ve manevi güç ile Osmanlı Beyliği, Bizans ve Balkanlara karşı gaza hareketine girişmiş ve kısa bir sürede sınırlarını genişletmiştir.³ Devletin Balkanlar'da yaptığı fetihler sonrası, devletin bünyesini Müslüman unsurlar dışında farklı inanç grupları dâhil olmaya başlamasıyla birlikte bu grupların hukuki durumu ve devlete karşı yükümlülükleri meselesi gündeme gelmiştir. Türk-İslam Devlet geleneğinin bir temsilcisi olan Osmanlı Devleti, Gayrimüslimlerin hukuki durumunu belirlemek için bu kişilere zimmet statüsü vermiştir.⁴ Zimmet statüsü verilen kişiler devlet tarafından Allah'ın birer emaneti olarak görülerek⁵, bu kişilerin can, mal ve namus güvenliği devletin sorumluluğu altına alınmıştır. Ayrıca bu kişiler Müslümanların yapmış olduğu askerlik hizmetinden de muaf tutulmuşlardır.

Zimmet statüsü kazanan kişilerin devlete karşı yükümlülüklerine gelecek olursak en başta cizye vergisinin ödenmesini görürüz. Cizye vergisi hâkimiyetin bir sembolü olarak toplanmıştır. Eğer devlet zimmet statüsü verdiği kişinin can, mal ve namus güvenliğini sağlayamıyorsa kişiden cizye vergisi talep etmeye hakkı yoktur.⁶ Ayrıca cizye vergisini ödeyen Gayrimüslim, Müslümanlar gibi askerlik yapıyorsa cizye vergisi bu kişinin üstünden kalkmıştır.

Şer'i bir vergi olan cizye bütün Gayrimüslimlerden talep edilmemiştir. Cizye vergisini, belli bir yaş aralığında beden ve ruh sağlığı yerinde olan erkekler ödemişlerdir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin dışında Kıpti Müslümanlardan da bu vergi tahsil

2 Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İş Kültür, İstanbul, 2015, s. 35.

3 Halil İnalçık, *Osmanlılar ve Haçlılar*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen) Alfa, İstanbul, 2012, s. 11.

4 İlber Ortaylı "Osmanlı Toplumunda Millet Sistemi ve Hoşgörü", *Türkler*, C.10, (Edt. Hasan Celal Güzel), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 393.

5 Ziya Kazıcı, *Uçbeyliği'nden Devlet-i Aliyye'ye Osmanlı*, Kayhan, İstanbul, 2010, s. 19.

6 Ahmet Tabakoğlu, *İslâm ve Ekonomik Hayat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 122.

edilmiştir.⁷ Kıpti Müslümanlar bu vergiyi Gayrimüslimlere oranla daha düşük miktarda ödemişlerdir.

Devlet bu vergiyi maktu ve ale'r ruüs olarak iki türlü tahsil etmiş olup, maktu ödemede sabit bir miktar söz konusuken ale'r ruüs tahsillerde kişilerin ekonomik durumları dikkate alınarak vergi, âla (zengin), evsat (orta halli) ve edna (fakir) olarak üç seviye üzerinden kişi başı toplanmıştır. Ayrıca vergi miktarı zaman içerisinde değişiklik göstermiştir.⁸ Tahsil edilen cizye vergisi geliri, zaman içerisinde bütçe gelirlerinin % 40'na kadar gelmiş olup⁹, zaman içerisinde yüzdeler payında azalma ve çoğalmanın meydana gelmesine rağmen bütçe içerisindeki önemini korumuştur.¹⁰

I- CİZYE DEFTERLERİ

Cizye defterleri, cizye mükelleflerinin kayıt altına alındığı defterler olup, bu defterlerde tahsilâtın yapıldığı sene, bölge (sancak ve mahalle), cizye mükellefinin milleti (Rum, Ermeni, vs.), adı, babasının adı, yaşı, boyu, saçı, sakalı, bıyığı, göz rengi, vücudunda değişmeyecek olan alametlerinde bulunduğu eşkâli, mesleği, hane bilgileri, eğer bölgeye başka bir bölgeden gelmiş ise gelmiş olduğu yerin adı ve vergiyi hangi seviyeden ödediğini gösteren ifadelerin yanı sıra mükelleflerin ekonomik durumunda yaşanan değişimler sonrası vergi ödeme seviyesinde yaşanan değişiklikler ve mükellef defterde kayıtlı olmasına karşın hayatta değil ise ona dair bilgiler yer almaktadır. İki nüsha olarak tutulan bu defterlerin bir nüshası İstanbul'a Cizye Muhasebesine gönderilmiş olup¹¹, diğer bir nüshasında cizye vergisinin tahsil edildiği bölgede bırakılmıştır. İstanbul'a gönderilen bu defter sayesinde bölgedeki cizye geliri bir önceki cizye defterindeki gelir karşılaştırılarak iki defter arasındaki gelir farkı ortaya çıkartılırdı.¹² Şayet cizye gelirinde aşırı bir kayıp söz konusu ise bunun nedenleri araştırılır var ise sorumlular cezalandırılırdı. Ayrıca cizyenin tahsil edildiği bölgede cizye tahsili konusunda bir sorun yaşanırsa sorunun kesin çözümü için İstanbul'daki nüshaya başvurulurdu.

7 Burak Kocaoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Cizye Vergisi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 103.

8 Halil İnalçık, "Cizye", *DİA*, C.8, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993, s. 47.

9 Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985, s. 104

10 Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 93.

11 Yavuz Ercan "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar", *Belleten*, C.LV-S.213, T.T.K., Ankara, 1991, s. 380-381.

12 Yavuz Ercan, a.g.m., s. 375.

Defterlere mükelleflerin bilgileri eksiksiz bir şekilde kayıt edildikten sonra defterin sonuna, defterin kapsadığı bölgeden tahsil edilmiş olan toplam cizye vergisi miktarı ve bölgedeki toplam cizye mükellefinin sayısı yazılarak, tahsilât sırasında görev almış olan kişilerin imza veya mühürleri basılarak defterler kapatılmıştır. Cizye defterlerine iki üç yılda bir yeni mükelleflerin kayıtları nev-yafte¹³ olarak yapılmış olup, ölmüş olan mükellefler ise kırmızı mürekkeple geberme manasında olan mürd kelimesi yazılarak cizye defterinden kayıtları düşürülmüştür.¹⁴ Böylelikle bölgelerin cizye mükellef sayıları ve cizye gelirleri güncel bir şekilde takip edilebilmiş ve yaşanabilecek olası bir gelir kaybının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.¹⁵

II. H.1260 VE 1262 (M. 1844-1846) TARİHLİ ÇANKIRI CİZYE DEFTERLERİNE GÖRE ÇANKIRI'DA GAYRİMÜSLİMLER

H. 1260 (M.1844) tarihli cizye defterinde¹⁶, Çankırı'da bulunan cizye mükellefi Gayrimüslimler yerli ve yabancı olarak iki gruba ayrılmış olup toplamda 130 cizye mükellefi mevcuttur. Burada yabancılardan kasıt müstemin¹⁷ statüsünde ülkede bulunan Gayrimüslimler olmayıp, Osmanlı vatandaşı olup da başka şehirden çeşitli nedenlerden dolayı Çankırı'ya gelip cizye vergisini Çankırı'da ödemiş olan Gayrimüslimlerdir.

Yerli grupta yer alan mükellefler deftere, isimleri, babalarının adı, meslekleri ve cizye vergisini hangi seviyeden ödediğini belirten kısaltmalarla kaydedilmiş olup, mükelleflerin meslekleri ve yaşları hakkında bilgiler bulunmadığından, H.1260 (M.1844) tarihinde Gayrimüslimlerin iş alanları ve en küçük ve yaşlı vergi mükelleflerini görememekteyiz.

Yerli grupta toplam 96 cizye mükellefi olup bunların 11'i en yüksek seviye olan âla, 41'i orta seviye olan evsat ve geriye kalan 44 mükellef en düşük seviye olan ednadan cizye vergilerini ödemişlerdir. Cizye vergisi sırasıyla 60, 30 ve 15 kuruş olarak tahsil edilmiştir. Devlet

13 Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, (Yay. Haz. Mehmet İpşirli) T.T.K., Ankara, 1999 s. 600.

14Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri*, Fey Vakfı, İstanbul, 1990, s. 330.

15 Cizye defterleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Burak Kocaoğlu, "Cizye Defterleri: Osmanlı Tarihi Üzerine Yapılabilecek Araştırmalar ve Literatür Değerlendirmesi", *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, (Edit. İsmail Özçelik), Berikan Yayınevi, Ankara, 2017.

16 BOA. ML. VRD. CMHd. 309.

17 Müsteminler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

âla grubundan 660 kuruş, evsat grubundan 1230 kuruş ve edna grubundan 660 kuruş olarak toplamda 2550 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir.

Çankırı'da bulunan yabancı cizye mükellefleri ise toplamda 34 kişidir. Bu mükelleflerin kayıtları sırasında yerli mükelleflerden farklı olarak gelmiş oldukları memleketlerde deftere işlenmiştir. Genel olarak Çankırı'ya uzak olmayan Ankara, Kastamonu, Safranbolu gibi yerlerin yanı sıra nispeten daha uzak sayılabilecek Kayseri, Sivas ve İzmit gibi yerlerden gelen mükellefler de mevcuttur. Çankırı'da bulunan yabancı mükelleflerin 2'si âla, 7'si evsat ve 25'i edna üzerinden cizye vergilerini ödemiştir. Devlet, âladan 120 kuruş, evsattan 210 kuruş ve ednadan 375 kuruş, toplamda 705 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir. Ancak bu kişiler belli bir süre bölgede kaldıkları için bölgede yaşayan Gayrimüslimlerin ekonomik durumlarını yansıttığını söyleyemeyiz.

H. 1262 (M.1846) tarihli Çankırı cizye defteri, H. 1260 (1844) tarihli deftere göre daha önemli bilgileri içinde barındırmaktadır. Defterde mükellefler yine yerli ve yabancı olarak iki gruba ayrılmışlardır. Ancak yerli grup kendi içerisinde Rum ve Ermeni milleti olarak iki gruba ayrılmıştır¹⁸. Ayrıca yerli grupta yer alan mükelleflerin bazılarının meslekleri de deftere işlenmiştir, Ama ne yazık ki defterin bir bölümü yıpranmış olduğundan mükelleflere ait bilgilerin bir kısmına ulaşamamıştır.¹⁹

Defterde toplam 101 cizye mükellefi kayıtlıdır. Yerli mükellefler grubunda toplam 91 kişi kayıtlı olup, bunların, yerli Rum grubunda olanların sayısı 63 kişidir. Rumlardan 5'i âla, 25'i evsat ve 33'ü edna üzerinden cizye vergisini ödemiştir. En küçük cizye mükellefi 14 yaşında olup en yaşlı cizye mükellefi 70 yaşındadır. Devlet âladan 300 kuruş, evsattan 750 kuruş ve ednadan 495 kuruş, toplamda 1545 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir.

Bölgede yaşayan Rumlar arasında tespit edebildiğimiz meslek dalları arasında Kuyumculuk, Kazancılık, Değirmencilik ve Kalaycılık meslekleri ön plana çıkmıştır.

18 Osmanlı millet sisteminde insanlar doğrudan ırksal olarak bir ayrıma tabi tutulmamış olup, dini inançlarına ve mezheplerine göre, Müslüman, Rum, Ortodoks, Gregoryen, Katolik, Protestan ve Yahudi olarak millet şeklinde sınıflandırılmıştır. Gülnihal Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, T.T.K., Ankara, 1996, s. 1.

19 BOA. ML. VRD. CMHd. 583.

Meslek	Âla	Evsat	Edna	Toplam
Tüccar	1	-	-	1
Kuyumcu	3	8	2	13
Kuyumcu Çırağı	-	-	2	2
Kazgancı	1	2	1	4
Kazgancı Çırağı	-	-	3	3
Değirmenci	-	4	3	7
Kalaycı	-	1	2	3

Tablo-1. Bölgede yaşayan Rumların meslekleri ve meslek grubuna göre cizye vergilerini ödeme seviyeleri.

Yerli Ermeni grubunda ise 28 mükellef olup, bunların 4'ü âla, 14'ü evsat ve 10'u edna üzerinden cizye vergilerini ödemişlerdir. En küçük cizye mükellefi 16 yaşında olup en yaşlı cizye mükellefi 76 yaşındadır. Devlet âladan 240 kuruş, evsattan 420 kuruş ve ednadan 150 kuruş, toplamda 810 kuruş cizye vergisi tahsil etmiştir. Vergi seviyelerine bakacak olursak Çankırı'da yaşayan Ermenilerin, Rumlara göre ekonomik durumlarının daha iyi olduğunu söyleyebiliriz

Bölgede yaşayan Ermeniler arasında tespit edebildiğimiz meslek dallarında Terzicilik, Bezazcılık ve Eskicilik meslekleri ön plana çıkmıştır.

Meslek	Âla	Evsat	Edna	Toplam
Kuyumcu	-	-	1	1
Eskici	1	2	-	3
Bezaz	3	1	-	4
Terzi	-	4	1	5

Terzi Çırağı	-	-	1	1
--------------	---	---	---	---

Tablo-2. Bölgede yaşayan Ermenilerin meslekleri ve meslek grubuna göre cizye vergilerini ödeme seviyeleri.

Meslek	Âla	Evsat	Edna	Toplam
Tüccar	1	-	-	1
Kuyumcu	3	8	3	14
Kuyumcu Çırağı	-	-	2	2
Kazgancı	1	2	1	4
Kazgancı Çırağı	-	-	3	3
Değirmenci	-	4	3	7
Kalaycı	-	1	2	3
Terzi	-	4	1	5
Terzi Çırağı	-	-	1	1
Bezaz	3	1	-	4
Eskici	1	2	-	3

Tablo-3. Çankırı'da yaşayan Gayrimüslimlerin meslekleri ve meslek grubuna göre cizye vergilerini ödeme seviyeleri.

Elimizdeki kısıtlı verilerden net bir değerlendirme yapmamız doğru olmasa da, bazı çıkarımları yapabiliriz. Öncelikli olarak Ermenilerin Rumlara göre ekonomik durumlarının daha iyi olduğunu verginin tahsil seviyesine bakarak söyleyebiliriz. Bunun dışında bölgede yaşayan Rum ve Ermenilerin uğraştıkları meslek dallarına bakacak olursak Rumların ve Ermenilerin belirli meslek dallarını ellerinde tuttuklarını kısmen bir tekelleşmenin mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Rumların ağırlıklı olarak uğraştıkları kuyumculuk mesleğiyle sadece bir Ermeni faaliyet göstermiştir. Bu örneğin dışında sayılan meslek

gruplarında sadece Rumlar ya da Ermeniler faaliyet göstermiştir. Ayrıca birbiriyle yakından alakalı görebileceğimiz bazı meslek dallarında da bu durumdan söz edebiliriz. Mısal olarak kumaş alım satım iŖiyle meŖgul olan bezzazlar ve terzilerin sadece Ermenilerden çıkmasına karŖın Kazgancılar (kazancılar) ve kalaycılar da sadece Rumlardan ıkmıŖtır.

Cizye vergisinin ödenme seviyesinden hangi meslek grubunun iyi kazanç elde ettiğini de görebiliriz. Ancak ortaya çıkan sonuç pek ŖaŖırtıcı değildir. ödenen vergi seviyesine bakacak olursak en iyi geliri kuyumculuk ve bezzazlıkla uđraŖan kiŖilerin elde ettiğini gorrrz. Gelir seviyesi iyi olarak sayabileceğimiz diğer meslek dalları ise terzicilik, eskicilik ve değirmenciliktir. Sadece ıraklıkla uđraŖan kiŖilerin gelirlerinin doğal olarak az olduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Ele aldığımız iki yıllık süreç içerisinde ankırı'da yaŖayan yerli Gayrimüslimlerin sayısında ciddi bir oynama yaŖanmamıŖtır. Bahsi geçen dönem içerisinde 5 kiŖilik mükellef duŖuŖu yaŖanmıŖ olup, mükelleflerin vergi seviyelerinde de ciddi bir oynama meydana gelmemiŖtir. H.1260 (M.1844) senesinde mükelleflerin %11,45'i la, %42,70'i evsat ve %45,83' edna üzerinden vergilerini demiŖlerdir. H.1262 (M.1846) senesine gelindiğinde bu oran sırasıyla %9,89, %42,85 ve %47,25 olmuŖtur. Bu da bizlere mükelleflerin bir önceki döneme göre ekonomik seviyelerini koruduklarını gstermiŖtir. Cizye defterleri üzerinden bölgede yaŖayan Gayrimüslimlerin nüfusuna dair kesin bir sayı verememek de, mükelleflerin aile bireylerini de hesaba katacak olursak bölgede hatırı sayılı Rum ve Ermeni nüfusun olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca bölgede yaŖayan Rumların sayısının Ermenilerden yaklaŖık olarak iki kat fazla olduğunu da mükellef sayılarından tahmin edebiliriz. Bölgede yaŖayan Gayrimüslimler bazı önemli meslek dallarında Rum ve Ermeni olarak yođunlaŖtıkları da ortaya ıkmıŖtır. Biz bu durumu nispeten bölgede bazı meslek dallarında cemaat merkezli bir tekelleŖmenin olduğu Ŗeklinde yorumlamıŖ bulunmaktayız. Meslek dallarının dağılımdan çıkacak olursak bölgedeki Rum ve Ermenilerin ankırı'nın iktisadi hayatında önemli bir yere sahip olduklarını ifade edebiliriz. Özellikle sarraflık alanında Rumlar ve tekstil alanında Ermeniler Ŗehrin önemli ekonomik aktrlerindedir.

KAYNAKÇA

I-Arşiv Kaynakları (BOA.)

Maliye Nezareti / Defterler

390, 583.

II- Kaynak Eserler

Selânikî Mustafa, *Tarih-i Selânikî*, (Yay. Haz. Mehmet İpşirli), T.T.K., Ankara, 1999.

III- Kitaplar ve Makaleler

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri*, Fey Vakfı, İstanbul, 1990.

Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.

Bozkurt, Gülnihal, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu*, T.T.K., Ankara, 1996.

Cezar, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

Emecen, Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İş Kültür, İstanbul, 2015.

Ercan, Yavuz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar", *Belleten*, C.LV-S.213, T.T.K., Ankara, 1991.

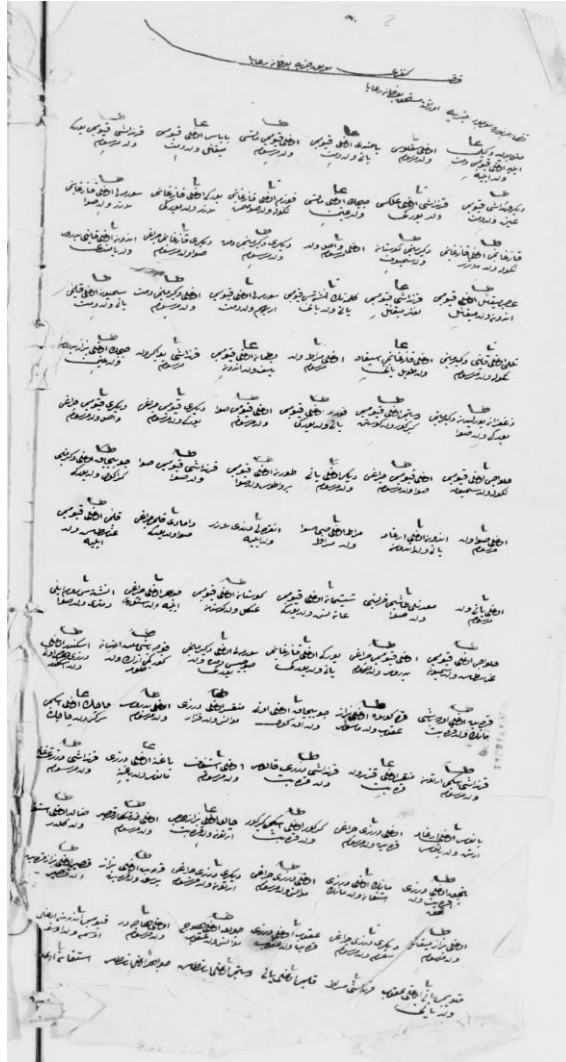
İnalcık, Halil, "Cizye", *DİA*, C.8, Türk Diyanet Vakfı, İstanbul, 1993.

İnalcık, Halil, *Osmanlılar ve Haçlılar*, (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Alfa, İstanbul, 2012.

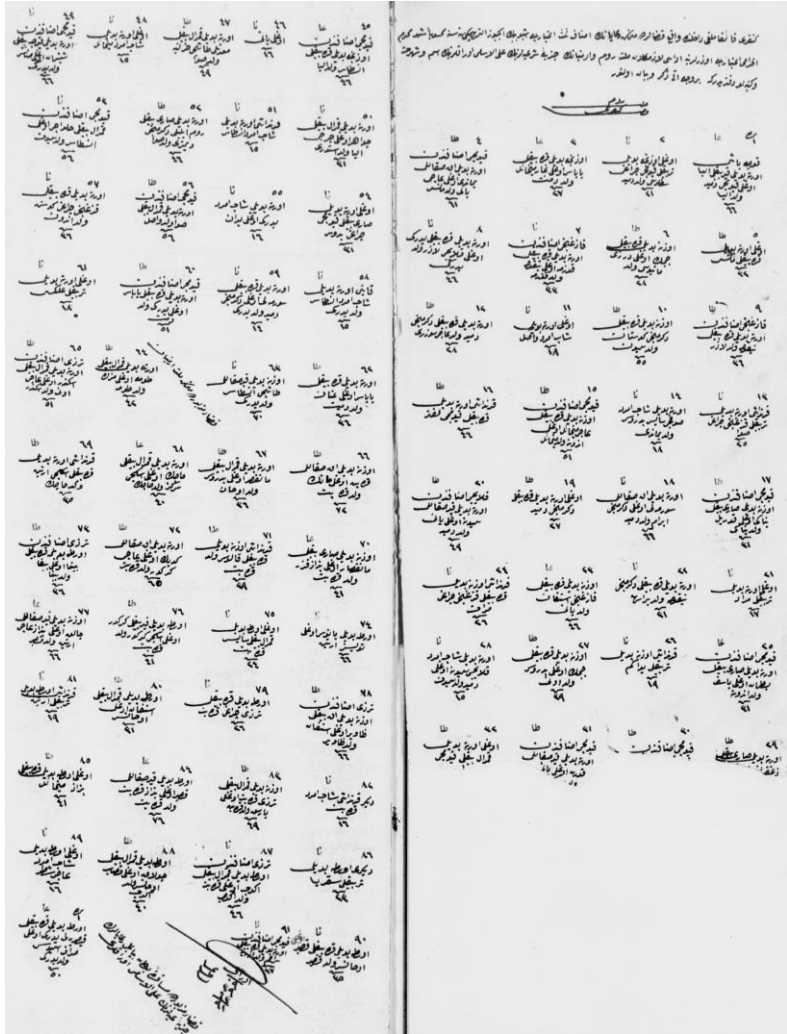
Kazıcı, Ziya, *Uçbeyliği'nden Devlet-i Aliyye'ye Osmanlı*, Kayıhan, İstanbul, 2010.

- Kocaoğlu, Burak, “Cizye Defterleri: Osmanlı Tarihi Üzerine Yapılabilecek Araştırmalar ve Literatür Değerlendirmesi”, *Tarih Yazımı Üzerine (Yöntemler-Yaklaşımlar-İlkeler-Yorumlar)*, (Edit. İsmail Özçelik), Berikan Yayınevi, Ankara, 2017.
- Kocaoğlu, Burak, *Osmanlı Devleti’nde Cizye Vergisi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı Toplumunda Millet Sistemi ve Hoşgörü”, *Türkler*, C.10, (Edt. Hasan Celal Güzel), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1985.
- Tabakoğlu, Ahmet, *İslâm ve Ekonomik Hayat*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003.

EKLER

Ek-1. H.1260 (M.1844) Tarihli Çankırı Cizye Defteri (BOA. ML. VRD. CMHd. 390)

Ek-1. H.1262 (M.1846) Tarihli Çankırı Cizye Defteri (BOA. ML. VRD. CMHd. 583)